

## ☛ Suomalainen juutalaislähetys Euroopassa: alku, loppu ja aatteellinen ympäristö

### Johdanto

**K**ristillinen lähetystyö perustuu Uuteen testamenttiin, apostolien esimerkkiin ja erityisesti lähetyskäskyyn, jonka Jeesus antoi Matteuksen evankeliumin mukaan kuolemansa jälkeen Galileassa (Matt. 28: 18–20). Monille kristityille tämä sinänsä epähistoriallinen Matteuksen kuvaus on Vapahtajan viimeinen ohje seuraajilleen, ja pikainenkin katsaus lähetystyöhistoriaan näyttää, kuinka velvoittavaksi niin sanotun lähetystehtävän täyttäminen on tulkittu: lähetysaktiivit ovat tehneet huomattavia henkilökohtaisia uhrauksia viedäkseen evankeliumia eteenpäin. Lähetystyön merkitys alkoi kasvaa 1700-luvulla niin Euroopassa kuin myös Pohjoismaissa, erityisesti pietismin ja myöhemmin brittiläisen lähetysherätyksen myötävaikutuksella. Myös Suomeen lähetysinto levisi ”herätystuulten mukana”.<sup>1</sup>

Suomeen perustettiin oma lähetysseura vuonna 1859. Aluksi Suomen lähetysseuran (SLS) sääntöihin kirjattiin osallistuminen ainoastaan pakana-lähetykseen. Juutalaislähetys oli kuitenkin monille lähetysaktiiveille tärkeää eikä vähiten siihen liittyvän eskatologisen ulottuvuuden vuoksi: lähetysajat-telun mukana yleistyi käsitys, jonka mukaan juutalaisten kääntyminen kansa-kuntana liittyi keskeisesti lopunaikoihin ja Jeesuksen toiseen tulemiseen. SLS:n sääntöjä muutettiin tältä osin pian, tosin siitä huolimatta toimin-ta keskittyi 1800-luvulla ainoastaan Suomessa oleskeleviin juutalaisiin. Tuol-loin maassa asunut oikeudeton vähemmistö joutui käännätyksen kohteeksi. Vuosisadan lopun lähestyessä vahvistui toive aktiivisemmasta toiminnasta ja omasta juutalaislähetistä. Juutalaislähetysaktiivien katse kääntyi 1900-lu-vun taitteessa maan rajojen ulkopuolelle ja Suomessa alkoi juutalaislähetyk-sen murroskausi.

Tämä artikkeli tarkastelee SLS:n ensimmäistä yritystä käynnistää juutalais-lähetystyötä Suomen ulkopuolella. Tässä prosessissa keskeisiä toimijoita olivat kotimaassa asioita hoitanut lähetysjohtaja Jooseppi Mustakallio (1857–1923) sekä diakoni Ester Juvelius (1876–1962) ja lähetysaarnaja Arnold Schalin

---

1 Remes 1993, 7–14. Lähetyskäskystä ks. esim. Davies & Allison 1992; Lähetystyöstä ja missio-logian perusteista ks. Bosch 1991; Vasko 2003; Robert 2009. Lähetystoiminnan saapumisesta Suomeen ks. Westman et al. 1948, 27–39; Remes 1976, 7–56.

(1887–1975), jotka päätyivät SLS:n lähettämänä työskentelemään hetkellisesti Itä-Euroopan juutalaisten parissa. Artikkelin lähteinä ovat SLS:n (Kansallisarkisto), Arnold Schalinin (Åbo Akademi) ja Svenska Israelsmissionin (Uppsala) arkistojen materiaali sekä päähenkilöiden eli Juveliuksen, Schalinin ja Mustakallion kirjoittamat tekstit, joissa he avaavat ajatuksiaan juutalaisista.

Suomalaisesta lähetyshistoriasta löytyy runsaasti tutkimusta. Huomattavan osan julkaisijana on toiminut SLS itse. SLS:n julkaisuista kattavimpana voi pitää lähetysseuran historiasarjaa *Sata vuotta suomalaista lähetystyötä*, joka kuvaa erityisesti SLS:n organisaation ja toiminnan kehittymistä Suomessa. Muu uudempi tutkimus on kohdistunut erityisesti Afrikassa ja Kaukoidässä tapahtuneeseen työhön.<sup>2</sup> Juutalaislähetyksestä on tuoreempaa tutkimusta lähinnä siltä osin, kun se on tapahtunut Suomen maaperällä.<sup>3</sup> Suomen ulkopuolelle suunnatun juutalaislähetyksen varhaisempia vaiheita on kokonaisuutena kuvattu muutaman pro gradu -työn lisäksi Per Wallendorffin kirjassa *Suomen lähetysseuran juutalaislähetyksen historia* sekä SLS:n historiaa käsittelevään kirjasarjaan Toivo Saarilahden kirjoittamissa osissa.<sup>4</sup> Wallendorffin juhla- ja vuodelta 1958 on suppea ja kaipaava sekä päivitystä että tarkennusta. Saarilahden lähetyshistoriat luovat puolestaan kattavan kuvan SLS:n toiminnasta, mutta niiden näkökulma on rajattu niin, että seuran ulkopuoleiset tapahtumat on jätetty pois.<sup>5</sup> Tämän vuoksi suomalaisesta lähetyshistoriasta löytyy vain hajanaisia mainintoja juutalaislähetyksen parissa työskennelleiden suomalaisten osallistumisesta muunmaalaisten, etenkin ruotsalaisten järjestöjen toimintaan. Tämä artikkeli paikkaa tutkimuksellisen aukon Arnold Schalinin ja Svenska Israelsmissionin välisen yhteistyön osalta ja avaa näin uuden kansainvälisen näkökulman suomalaiseen lähetyshistoriaan.

Juutalaisten parissa harjoitettavan lähetystyön ohella SLS julkaisi useita kirjoja, jotka käsitelivät juutalaisia, heidän historiaansa ja sen merkitystä sekä heidän asemaansa niin tuolloisessa maailmassa kuin eskatologiassa. Myös seuran kustantamassa *Suomen lähetysseuran* -lehdessä kirjoitettiin juutalaisista. Näitä tekstejä on tutkittu aiemmin osana suomalaisen antisemitismin tutkimusta.<sup>6</sup> Tekstien analyysi ja kytkeminen siihen, millaisena toimintana juutalaislähetyksen SLS:n piirissä ymmärrettiin, puuttuu aiemmista lähetyshistoriallisista tutkimuksista lähes täysin. Esimerkiksi Saarilahti pitäytyy ainoastaan käytännön järjestelyjen ja toiminnan esittelemisessä, eikä hänen teoksistaan löydy selvitystä sille, miksi lähetyssaktiivit pitivät juutalaislähetystä tarpeellisenä tai mitä he ylipäänsä ajattelivat juutalaisista.

2 Esim. Heininen 2024; Juntunen 2012.

3 Esim. Swanström 2007; Laitila 2014.

4 Saarilahti 1989 ja 1999.

5 Wallendorff 1958; Saarilahti 1989, 1999. Lisäksi Hanna Rissanen on kirjoittanut yleiskatsauksen Suomen lähetysseuran juutalaislähetyksestä. Rissanen 2011.

6 Ahonen 2017, 169–176, 300–323.

Tässä artikkelissa on siis kaksi sisällöllistä kokonaisuutta, johon keskeiset tutkimuskysymykset liittyvät. Työn tarkoituksena on etsiä osin aiemmin käyttämättömistä lähteistä tarkempaa selitystä sille, 1) miten ja miksi SLS ja sen lähetit päätyivät aloittamaan juutalaislähetysten juuri Itävalta-Unkarissa, Bukovinan maakunnan pääkaupungissa Czernowitzissa. Samalla tutkimus kuvaa niitä henkilökohtaisia uhrauksia, joita työn käynnistäminen ja myös siitä luopuminen läheteiltä vaati. Toiseksi tarkoitus on lähdeaineiston avulla (2) avata ja analysoida sitä juutalaislähetykseen sisältyvää ristiriitaa, joka vallitsee yhtäältä suurienkin henkilökohtaisten uhrausten sekä valittuun kansaan kohdistetun rakkausretoriikan ja toisaalta lähetysaktiivien kirjoittamien antisemitististen eli juutalaisvastaisten tekstien välillä – siis tekstien, joita SLS kustansi. Näin artikkeli tarkentaa aiempaa lähetysthistoriallista tutkimusta, valottaa kolmen keskeisen juutalaislähetysaktiivin vaiheita ja käsityksiä työstä kohteesta 1900-luvun alussa sekä tuo esiin juutalaislähetykseen liittyvää ristiriitaista aatemaailmaa.

## Suomen lähetysseura, suomenjuutalaiset ja suomalainen juutalaislähetys 1800-luvulla

Suomalaiset papit olivat seuranneet eurooppalaista lähetystyötä jo autonomian ajan alkupuolella, ja kun Ruotsiin perustettiin lähetysseura vuonna 1835, ryhtyivät monet suomalaiset tukemaan sen toimintaa. Suomessa olot vapautuivat Aleksanteri II:n aikana, mikä mahdollisti oman lähetysseuran perustamisen. Suomen lähetysseura perustettiin vuonna 1859. Se sai suhteellisen laajan toimintavapauden, pois lukien lähetystyö Venäjällä, jonka keisarikunnan kirkkolaki esti.<sup>7</sup>

Juutalaislähetys herätti SLS:n piirissä keskustelua alusta lähtien. Koska varoja ei ollut rajattomasti käytössä, piti muun muassa pohtia, mikä työmuoto olisi seuran kannalta tärkein. Tässä keskustelussa juutalaislähetys jäi toiselle sijalle ja seuran alkuperäisiin sääntöihin kirjattiin toimintamuodoksi ainoastaan pakanalähetys. Asia otettiin uudelleen esille ensimmäisessä vuosikokouksessa vuonna 1860. Juutalaisten tila ei ollut vuosikokouksen päätöksen mukaan yhtä vakava kuin niillä, jotka eivät olleet kuulleet evankeliumia lainkaan. Juutalaiset asuivat kristityissä maissa ja heillä oli Heprealainen Raamattu, joten heidän oli ”helpompaa päästä osalliseksi Jumalan sanasta ja sakramenteista”. Kokous vahvisti alkuperäisen muotoilun, tosin käsitelläkseen asiaa uudelleen jo vuonna 1863. Tuolloin muotoilusta tehtiin kompromissi: juutalaislähetystä

---

<sup>7</sup> Remes 1993, 8–14.

ei kirjattu sääntöihin, mutta säännöissä ollut sana ”pakanat” korvattiin sanalla ”ei-kristityt”.<sup>8</sup>

Muissa Pohjoismaissa lähetykset keskittyivät ainoastaan niin sanottuun pakanalähetykseen. Juutalaislähetykset erotettiin lähetyksistä omaksi toimintamuodokseen ja sitä varten perustettiin erillisiä yhdistyksiä: Norjan Israelin lähetykset (*Den Norske Israelsmisjon*) vuonna 1844, Ruotsin Israelin lähetykset (*Svenska Israelsmissionen*, alun perin *Föreningen för Israelsmission*) vuonna 1875 ja Tanskan Israelin lähetykset (*Den Danske Israelsmission*) vuonna 1885.<sup>9</sup> Myös Suomessa yritettiin vuonna 1886 perustaa yhdistys juutalaislähetykseen varten nimellä *Israelin lähetykset Suomessa*, mutta keisari ei hyväksynyt hakemusta. Tämä tarkoitti, että jos Suomesta käsin haluttiin harjoittaa juutalaislähetykseen, piti sen tapahtua osana SLS:n toimintaa.<sup>10</sup>

Samoihin aikoihin, kun vapaamielinen keisari mahdollisti 1850-luvun lopulla SLS:n perustamisen, avasi hän Suomessa palvelulle juutalaisille sotilaille mahdollisuuden asettua perheineen asumaan niille paikkakunnille, joissa he olivat suorittaneet pitkää asepalvelustaan. Tätä ennen juutalaisilla ei ollut ollut oikeutta asua Suomen alueella, sillä autonomisessa Suomessa juutalaisia koskivat edelleen vanhat Ruotsin kuningaskunnan tiukat lait, jotka Porvoon valtiopäivien päätöksen mukaisesti olivat edelleen voimassa. Näiden lakien mukaan juutalaiset saivat asettua asumaan ainoastaan kolmeen kaupunkiin, Tukholmaan, Göteborgiin tai Norrköpingiin, eikä yksikään näistä sijainnut Suomessa. Aleksanteri II:n päätöksen seurauksena Suomeen muodostui hiljalleen juutalainen vähemmistö, joka oli 1870-luvulle tultaessa kasvanut vajaaseen 500 henkeen ja vuosisadan lopussa noin tuhanteen.<sup>11</sup>

1800-luvulla juutalaisten kääntymisestä tapahtui Suomessa pääasiassa kahdella tavalla: joko tapaamalla juutalaisia ja etsimällä sopivia yksilöitä evankelioitaviksi tai houkuttelemalla juutalaislapsia tilanteisiin, joissa näille saattoi, usein vanhempien tietämättä, opettaa kristinoppia. Vaikka tuomiorovasti T. T. Renvall (1817–1898) kastoi ensimmäiset juutalaissotilaat kristinuskoon jo vuonna 1858, ei moni suomenjuutalainen ollut halukas vaihtamaan uskontoa tai edes keskustelemaan asiasta. Vuodet 1913–1934 SLS:n lähetyksien johtajana toiminut Matti Tarkkanen muisteli myöhemmin juutalaisten tapaamisista ja niiden laioja tuloksia: ”Täällä asuu suhteellisesti vähän juutalaisia, niin että perheet on pian käyty, ja vain harvat haluavat uudistettuja käyntejä.”<sup>12</sup> Oikeudettomien ja köyhien juutalaisperheiden lapsilla ei ollut juurikaan mahdollisuuksia päästä Suomessa kouluun. Lähetyksiin näkivät tämän

8 Wallendorff 1958, 8–9.

9 Edvardsson 1976, 20–22; Ihlen [1944], 55–64; Lausten 2007, 318–322.

10 KA SLA Hg Lähetyksistä ja -työntekijöistä koskevat muistiinpanot; Torvinen 1989, 63.

11 Wallendorff 1958, 7; Ahonen 2017, 42–44. Suomenjuutalaisten historiasta ks. Jacobsson 1951; Torvinen 1989.

12 Suomen Lähetyssanomio 3/1932, 85; Laitila 2014, 79–82.

mahdollisuutena. Ensimmäinen juutalaislapsille tarkoitettu koulu avattiin Turussa vuonna 1878 ja Helsingissä vastaava koulu avasi ovensa todennäköisesti vuonna 1879. Turun koulu sulki ovensa jo viiden vuoden päästä oppilaspulan vuoksi, sillä vanhemmat eivät halunneet, että heidän lapsilleen opetettiin väkisin kristinuskoa. Helsingissä vanhemmille oli luvattu, että koulu keskittyisi evankelioinnin sijaan tavallisiin aineisiin, joten koulussa oli enimmillään jopa 40 oppilasta. Annetut lupaukset eivät kuitenkaan pysyneet pidättelemään käännytysintoisia kristittyjä. Juutalaislapsia jopa kaapattiin ja salakuljetettiin pois Suomesta kastettavaksi. Tilanne kärjistyi niin, että viranomaisten piti puuttua asiaan, ja kahden ruotsinkielisen aatelistaisen toimintaa alaikäisten käännättämisessä ja muualle kuljettamisessa puutettiin oikeudessa vuonna 1891. Lopulta myös Helsingin koulun toiminta päättyi epäluottamukseen ja juutalaiset hakivat vuonna 1892 senaatilta lupaa oman koulun perustamiseksi.<sup>13</sup>

## SLS:n juutalaistyö hakee suuntaansa Mustakallion noustessa lähetysjohtajaksi

SLS ajautui 1890-luvulla käymistilaan. Seura joutui vuosikymmenen alussa taloudellisiin vaikeuksiin muun muassa kiinteistökauppojen kautta. Samalla työvoimasta oli puutetta ja julkisuudessa esitetty kritiikki tuloksetonta ja kallista lähetystoimintaa kohtaan lisääntyi. Lisäksi pitkäaikainen lähetysjohtaja C. G. Tötterman (1836–1895) sairasteli, ja lopulta vuosikymmenen puolivälissä oli edessä uuden lähetysjohtajan etsiminen. Töttermanin seuraaja Akseli Hirn (1845–1906) ei irtisanoutunut entisestä työstään, vaan otti lähetysjohtajan toimen vastaan vain väliaikaisesti. Tämä päätös ja Hirnin työpanos eivät tyydyttäneet kaikkia seuran aktiiveja.<sup>14</sup> Hirn piti kiinni suunnitelmastaan olla vain lyhytaikainen lähetysjohtaja, ja hänen tilalleen nousi vuonna 1898 Jooseppi Mustakallio, joka oli jo edellisenä vuonna aloittanut lähetyskoulun johtajana Helsingissä.<sup>15</sup>

Mustakallio oli innostunut juutalaislähetyksestä lähes kymmenen vuotta aiemmin. Suomessa useamman kerran 1800-luvun lopulla vierailut Paulus Wolff (1851–1911), ruotsalaisten palveluksessa toiminut juutalaislähetti, oli käynyt tapaamassa Mustakalliota hänen kotonaan Porissa ja tehnyt tähän, kuten moneen muuhunkin suomalaiseen, lähtemättömän vaikutuksen. Wolff oli itse kääntynyt kristityksi ja lähetyspiireissä ryhdyttiin pohtimaan, kuinka suomalaiset voisivat Ruotsin mallin mukaan löytää vastaavan juutalaistaustaisen

13 Jakobsson 1951, 262–266; Torvinen 1989, 62–63; Swanström 2007, 29–32; Laitila 2014, 82–87, 289.

14 Saarilahti 1989, 7–17; Remes 1993, 342–346.

15 Saarilahti 1989, 29–40.

pätevän lähetyssaarnaajan. Tällaiseksi henkilöksi valikoitui Paulus Schaffer, nuori kääntynyt juutalainen. SLS tuki hänen opintojaan Ruotsissa vuosina 1895–1901. Schaffer kuitenkin jäi Ruotsiin ja SLS luopui ajatuksesta palkata työntekijä juutalaislähetykseen Suomen ulkopuolelta.<sup>16</sup>

Ensimmäinen Jooseppi Mustakallion kaudella aloitettu juutalaisiin kohdistettu projekti käynnistyi vuonna 1899. Suomenjuutalaisten yritys pitää omaa koulua oli kariutunut useampaan otteeseen taloudellisten vaikeuksien vuoksi, ja lopulta juutalaiset saivat pysyvän koulun vasta Suomen itsenäistyttyä, valtion tuella.<sup>17</sup> SLS lähti Mustakallion ehdotuksesta rahoittamaan vielä keran juutalaislapsille tarkoitettua koulua. Opettajaksi valittiin Hilda Lundgren, jolla oli alun perin hyvät suhteet juutalaisiin. Koulun oppilaista suurin osa oli juutalaislapsia alusta lähtien ja parhaimmillaan siellä opetettiin kolmea luokkaa. Koulu toimi SLS:n rahoituksen turvin 12 vuoden ajan. Toiminta loppui, kuten aiemmissakin SLS:n rahoittamissa ”juutalaiskouluissa”, uskonnonopetukseen liittyvien ongelmien vuoksi.<sup>18</sup>

Jooseppi Mustakallion toimikauden alussa, 1900-luvun ensimmäisinä vuosina, oli SLS:n toiminta juutalaisten parissa takapakeista huolimatta piristymässä. SLS julkaisi vuonna 1904 Jooseppi Mustakallion kirjan *Israelin tulevaisuus*, jossa lähetyksenjohtaja kävi läpi raamatullisia perusteita juutalaislähetykselle. Maailmalla sionistisen liikkeen perustaminen ja juutalaisten yhteiskunnallinen vapautuminen toivat lisäpontta lähetyssaktiiveille. Lähetyspiireissä levisi tietoja, joiden mukaan satojatuhansia juutalaisia olisi edellisen vuosisadan aikana kääntynyt kristinuskoon. Näiden lisäksi testamenttilahjoitukset olivat lisääntyneet.<sup>19</sup>

## Ester Juveliuksen herääminen juutalaislähetykseen

Ester Juvelius oli ensimmäinen suomalainen, joka toimi juutalaislähetyksessä Suomen rajojen ulkopuolella. Hänen pitkä uransa kesti lopulta yli 30 vuotta, mutta sen käynnistyminen tapahtui kaikkea muuta kuin mutkattomasti. Juvelius kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1895, minkä jälkeen hän aloitti opinnot Helsingin yliopistossa. Arkkipiispa ja professori Mikko Juva kirjoittaa muistelmateoksessaan sukulaistensa vaiheista ja kertoo isotätinsä

16 Wallendorff 1958, 13; Saarilahti 1989, 101–105.

17 Juutalainen yhteiskoulu perustettiin Helsinkiin vuonna 1918. Koulu toimi aluksi synagogan tiloissa ja kärsi aluksi taloudellisista vaikeuksista, kunnes pääsi valtionavun piiriin vuonna 1924. Torvinen 1989, 109–111.

18 KA SLA Hg Juutalaislähetystä ja Israelin lähetystyötä koskevat asiakirjat (1888–1963); Saarilahti 1989, 106–107.

19 Saarilahti 1989, 104–107.

Esterin opinnoista sekä tämän ongelmallisesta suhteesta isäänsä. Juvan mukaan Esterin leski-isä Johan Henrik Juvelius (1827–1909) tuki tyttärensä hakeutumista akateemiseen koulutukseen, muttei ymmärtänyt tämän omaksumaa uutta maailmankatsomusta, jonka taustalla vaikuttivat ruotsalaisen feministin Ellen Keyn (1849–1926) ajatukset naisen roolista yhteiskunnassa. Kun nuori ihminen löysi uusia aatteita, oli sillä seurauksensa: Ester Juvelius jättäytyi pois yliopistosta opiskeltuaan vain puolisoista vuotta. Kielten opintojen sijaan hän valitsi paremmin ihanteitaan vastaavan alan ja koulutautui sairaanhoitajaksi.<sup>20</sup>

Pian valmistumisensa jälkeen Juvelius koki voimakkaan uskonnollisen heräämisen, jonka seurauksena syntyi kutsumus juutalaislähetystyöhön. Juvelius ei noudattanut isänsä toiveita ja hakeutunut sairaanhoitajan töihin, vaan matkusti loppuvuodesta 1902 Helsinkiin ja tarjoutui lähetysseuran palvelukseen. Isä, joka tuohon aikaan rahoitti tyttärensä elämää, piti päätöstä huonona ja epäili, että sen takana olisi vaikuttanut epävakaa mieli. Lopulta näiden kahden suhde tulehtui niin pahasti, että Ester Juvelius päätyi isänsä myötävaikutuksella tutkittavaksi ja hoidettavaksi psykiatriseen sairaalaan. Konflikti isän kanssa vaikeutti elämää ja lykkäsi myös Juveliuksen ammatillisia haaveita. Vaikka mitään erityistä sairautta ei löytynyt, päätti SLS:n johtokunta lääkäreiden lausuntojen perusteella, ettei Juvelius ollut vielä valmis lähetystyöhön.<sup>21</sup>

Juvelius päätti koittaa uutta reittiä ja hakeutui vuonna 1903 vuoden mittaisiin opintoihin Helsingin Diakonissalaitokselle. Opintoja seurasi pitkä koejakso, jonka aikana SLS sai Juveliukselta kaksi uutta hakemusta päästä juutalaislähetystyöhön. Jälkimmäinen hakemus tuotti hänen haluamansa tuloksen, kun SLS:n johtokunta suostui keväällä 1906 lähettämään hänet Tukholmaan opettelemaan juutalaislähetystä Ruotsin Israelin lähetysten alaisuudessa. Seuraavana vuonna Juveliukselle aukesi mahdollisuus siirtyä työskentelemään ruotsalaisten lähetysasemalle Romaniaan.

Ruotsin Israelin lähetys oli aloittanut juutalaislähetysten Romaniassa vuonna 1905. Työtä vetämään oli valittu amerikkalainen pastori John Resnick (k. 1924), joka itse oli kääntynyt juutalaisuudesta kristinuskoon. Vuoden 1907 alussa Ruotsin Israelin lähetys palkkasi Ester Juveliuksen työskentelemään Resnickin johtamalla Jassyn (Iași) lähetysasemalla. Myös SLS tuki Juveliusta aluksi, mutta pian vastuu hänen rahoituksestaan jäi ruotsalaisille sekä Helsingin Diakonissalaitokselle.<sup>22</sup>

Ammatillisesti komennus oli monipuolinen. Juvelius ehti jo menomatkallaan pysähtyä Bukarestissa, jossa hän tutustui brittiläisten harjoittamaan lähetystoimintaan. Jassyssa hänen työnimikkeensä oli diakonissa ja hänen

---

20 Juva 1998, 94–95; Antikainen 2003, 18–21.

21 Juva 1998, 94–97, 411; Antikainen 2003, 20–21.

22 Edvardsson 1976, 58; Saarilahti 1989, 287; Kena 2000, 130, 359; Antikainen 2003, 22–24.

päätehtävänään oli hoitaa "sairaita ja väsyneitä". Jassyn lähetyksaseman yhteydessä toimi myös koulu. Se oli ensisijaisesti pojille järjestetty iltakoulu, mutta Juveliuksen aikana opetusta annettiin nähtävästi myös tytöille. Juvelius työskenteli Romaniassa lopulta lähes kolme vuotta. Hän joutui palaamaan Suomeen syksyllä 1909 terveyteen liittyneistä syistä.<sup>23</sup>

## Arnold Schalinin matka Czernowitziin ja takaisin

Suomen ensimmäinen juutalaislähetti Arnold Schalin oli Ester Juveliuksen tapaan aloitteellinen SLS:n suuntaan. Schalin kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1906 ja aloitti teologian opinnot Helsingin yliopistossa. Hän tarjoutui keväällä 1909 SLS:lle juutalaislähetiksi, vaikka opintoja olikin vielä runsaasti jäljellä. Ajan kohta oli kuitenkin otollinen, sillä oikeastaan viimeinen Suomessa harjoitettu juutalaisiin liittynyt toimintamuoto, SLS:n tukema Hilda Lundgrenin Helsingissä pitämä koulu juutalaislapsille, oli ajautunut ongelmiin. Abraham Stiller (1885–1972) oli käynnistänyt vuonna 1907 koulun vastaisen kampanjan, joten juutalaisvanhempien tyytymättömyys oli lisääntynyt. Niinpä SLS:n hallitus tarttui Schalinin tarjoukseen ja ryhtyi tukemaan lupaavaa opiskelijaa.

Schalin valmistui papiksi vuonna 1911 ja pian sen jälkeen SLS lähetti hänet opiskelemaan Euroopan johtavaan juutalaislähettyksen opinahjoon, Leipzigin Institutum Judaicum Delitzschianumiin. Kyseessä oli saksalaisen Vanhan testamentin professorin Franz Delitzschin (1813–1890) perustama kuuluisa koulu. Schalinin neljä ja puoli kuukautta kestäneet opinnot sujuivat siinä määrin menestyksekkäästi, että koulun rehtori Otto v. Harding suositteli häntä juutalaislähetiksi ja ehdotti sopivan paikan etsimistä Galitsian alueelta.<sup>24</sup>

1910-luvun alussa apulaisjohtaja Hannu Haahti otti enemmän vastuuta lähetysseuran toiminnasta Jooseppi Mustakallion hakeutuessa muihin tehtäviin. Arnold Schalin oli tuohon aikaan päättänyt opintonsa Leipzigin Institutum Judaicumissa ja lähti alkuvuodesta 1912 kiertämään rehtori v. Hardingin ohjeiden mukaisesti itäistä Keski-Eurooppaa tutustuakseen eri lähetyspisteisiin ja tavatakseen lähetysaktiiveja.<sup>25</sup> Viime kädessä matkan tarkoituksena oli tutkia,

23 SIM A2A 3.1.1907, §14; Edvardsson 1976, 57–58; Hahr Kamienski 2018, 73. Muutamissa Wallendorffin viittaneissa tutkimuksissa on todettu, että Juvelius olisi työskennellyt norjalaisessa lähetyksessä (kenties Norske Israelsmisjon). Wallendorff kirjoittaa Juveliuksen työskennelleen "vuoteen 1913 norjalaisessa lähetyksessä Jassyssa Romaniassa". Norjalaisten ensisijainen työpiste sijaitsi kuitenkin Galatzissa (Galați), yli 200 kilometriä Jassystä etelään. Lisäksi Juvelius työskenteli Romaniassa vain vuoteen 1909 (vrt. Wallendorff 1958, 20). Norske Israelsmisjonin toiminnasta Romaniassa, ks. Ihlen [1944].

24 KA SLA Ca Johtokunnan pöytäkirjat 23.5.1912, Liite 10; Saarilahti 1989, 284–285.

25 Schalinin kirjeiden mukaan hänen tapaamiaan merkittävimpiä lähetysaktiiveja olivat tohtori Greiss Prahasta, lähetysapulainen Friedenthal Krakovasta, lähetti Breslau Lembergistä sekä lähetys sihteeri Löwen ja Becker Wienistä. AAA AS17, Schalin Haahdille 7.3.1912; Schalin Haahdille 9.3.1912.



mistä löytyisi sopiva paikka aloittaa suomalainen juutalaislähetys. Aiemmassa tutkimuksessa Schalinin matkaa on kuvattu ainoastaan SLS:n johtokunnan pöytäkirjojen sekä Schalinin raportin pohjalta, jonka hän teki palattuaan Suomeen. Schalin kuitenkin kirjoitti jo matkansa aikana säännöllisesti apulaishohtaja Haahdelle. Kirjeissään hän raportoi arkisistakin asioista, kuten rahan-  
käytöstä, mutta ensisijaisesti hän kertoi vierailuistaan eri lähetyspisteissä ja pohti juutalaislähetysten perusteita erityisesti tapaamiensa lähetysaktiivien  
ajatusten ja saamiensa neuvojen pohjalta.<sup>26</sup> Schalinin kirjeitä Haahdelle ei ole  
käytetty aiemmin tutkimuksessa, joten tarjoavat uuden näkökulman lähetys-  
kohteen valintaprosessiin.

Wallendorff kirjoittaa juutalaislähetystyön historiassaan uskonnolliseen  
sävyyn, kuinka vuosina 1911–1912 tuli ”suoranainen kutsu oman työkentän  
perustamiseen Bukovinaan, lähemmin sanoen Czernowitziin, maakunnan  
pääkaupunkiin”. Wallendorffin käyttämä ilmaus ”suoranainen kutsu” antaisi  
ymmärtää, että työpisteen valinta olisi ollut yksinkertainen prosessi. Czerno-  
witzin (Tšernivtsi) valinta ei kuitenkaan ollut Schalinille ilmeinen, ja se vaa-  
ti nuorelta lähetysaktiivilta melkoisen retken. Lisäksi Schalinin tapaamat  
lähetystyöntekijät, jotka eivät tunteneet Suomen asemaa osana Venäjää, ih-  
mettelivät jatkuvasti, miksi suomalaiset eivät pyrkineet juutalaislähetysten  
käynnistämiseen Venäjällä: ”Mutta miksi ei Venäjälle? ovat kaikki kysyneet,  
siellä paraiten tarvittaisiin”, kirjoitti Schalin Haahdelle käymistään kesku-  
ste-  
luista.<sup>27</sup>

Wienissä toiminut lähetys sihteeri Löwen<sup>28</sup> ehdotti kiertomatkalta lähte-  
välle Schalinille, että tämän kannattaisi (Venäjän ohella) harkita asettumista  
johonkin Galizian suurimmista kaupungeista; pienissä kaupungeissa hänen  
mukaansa juutalaiset kontrolloivat toisiaan liaksi. Esimerkkinä sopivasta kau-  
pungista hän mainitsi Krakovan. Schalin itse piti tässä vaiheessa myös Buda-  
pestiä ja Łódzia hyvinä vaihtoehtoina, tosin näissä kaikissa oli jo käynnissä  
olevaa lähetystoimintaa. Nähtävästi juutalaislähetysten piirissä oli jonkinlais-  
ta reviiritietoisuutta, sillä Schalin ei halunnut, että hänen tuloaan olisi pidetty  
”tunkeilevaisuutena”. Czernowitzissa toimintaa ei ollut ja kaupunki olisi muu-  
ten soveltunut juutalaislähetysten työmaaksi, mutta siellä asuneet juutalaiset

26 AAA AS17, Schalin Haahdelle 7.3.1912.

27 AAA AS17, Schalin Haahdelle 7.3.1912; Wallendorff 1958, 20. Myös Ester Juvelius huomioi  
Suomen lähetysseuranomille kirjoittamassaan matkakirjeessä marraskuussa 1914, ettei Pieta-  
rissa ollut ”mitään varsinaista juutalaislähetystä”, vaikka hänen mukaansa oli ilmeistä, että  
juutalaiset tarvitsivat siellä evankeliumia. Juveliuksen mukaan Venäjällä juutalaisia kohdel-  
tiin huonosti – Venäjä oli hänen mukaansa maa, ”joka aina vaan emintimän lailla kohtelee  
juutalaislapsiaan”. Sls 1/1914, 13–14.

28 Todennäköisesti kyseessä on Moses Gotthold Löwen (1859–1921), juutalaisuudesta kristin-  
uskoon kääntynyt teologi ja lähetysseuranaaja, joka käytti myös pseudonyymia Hananias  
Berliner. Bernstein 1909, 344.

olivat Schalinin mielestä ”erikoisen maailmallismielisiä”.<sup>29</sup> Tällä maininnalla Schalin todennäköisesti viittasi siihen, että maallistuneet juutalaiset olivat erityisen huonoja käännästyksen kohteita.

Wienistä lähdettyään Schalin vieraili ensin Prahassa, Krakovassa, Pressburgissa (Bratislava) ja Lembergissä (Lvivissä). Kiertoretken ensimmäisistä kirjeistä paistoi vielä jonkinlainen optimismi, ja Schalin vaikutti halukkaalta asettumaan Pressburgiin. Stanislaussa (Ivano-Frankivsk) Schalinin kirjeet alkoivat saada tummempia sävyjä. Työ alkoi vaikuttaa kuviteltua haastavammalta, hän alkoi suhtautua hieman kriittisemmin tapaamiinsa ihmisiin ja jonkinlainen kielteisyys levisi myös Schalinin ajatuksiin juutalaisläheteistä. Monet alan työntekijät olivat kääntyneitä juutalaisia ja Schalin suhtautui näiden motiiveihin osin epäileväisesti: ”Juutal[aiset] arvelevat yleensä että lähetys on hyvä *geschäft*”, hän kirjoitti Haahdelle.<sup>30</sup>

Tässä vaiheessa Schalin alkoi myös epäillä, mihin hänen olisi järkevää enää ylipäänsä matkustaa. Hän päätyi Budapestin kautta Romaniaan. Varsinkin matkan Romaniaan suuntautunut osa oli Schalinille vaikea. Hän myönsi, että työtä siellä olisi riittänyt tehtäväksi, mutta olosuhteet eivät miellyttäneet. Hän kuvasi tuntojaan melko koruttomasti kirjeessä, jonka hän lähetti Romanian Jassysta:

Kuitenkaan en tiedä voimmeko Rumaniaa ajatella siitäkin syystä, että ilmas-  
to täällä on niin huono. Kuume ja kirput riehuvat kesäisin, pakkasen talvella.  
Kadut likakasojen ja lampien peitossa, joissa siat kahlaavat. Korpit viihtyvät  
täällä muita lintuja paremmin. Sellainen on tämä luvattu maa.<sup>31</sup>

Tämän lisäksi Schalin sairastui vakavasti niin, että joutui turvautumaan lääkärin apuun. Sairastuminen toi mukanaan taloudellisia huolia. Schalin sai kuitenkin sairastaa Jassyssä Ruotsin Israelin lähetysten palveluksessa olleen John Resnickin luona. Schalinin päästyä pois Romaniasta hänen kirjeensä vaikuttivat vapautuneemmilta. Hän kirjoitti Haahdelle seuraavan kerran Stanislausta ja kertoi olevansa väsynyt, mutta selvillä tulevasta työkohteesta: Czernowitz olisi sopiva paikka. Schalin esitti päätökselleen neljä syytä: Czernowitzissä puhutaan saksaa, siellä ei ollut kilpailevia lähettejä, alueelle muutti paljon Venäjän juutalaisia (85 000 asukasta, 1/3 juutalaisia) ja lopuksi, kaupunki oli hyvin rakennettu ja terveellinen, ”järjestys saksalainen eikä itämaalainen”.<sup>32</sup> Suomalaisen lähetysaseman paikan alkuperäinen valinta tapahtui siis lopulta melko inhimillisin perustein: on varsin mahdollista, että ensimmäinen siisti kaupunki tuntui Schalinista yksinkertaisesti kotoisalta,

29 ÅAA AS17, Schalin Haahdelle 7.4.1912.

30 ÅAA AS17, Schalin Haahdelle 16.3.1912, 20.3.1912.

31 ÅAA AS17, Schalin Haahdelle 18.4.1912.

32 ÅAA AS17, Schalin Haahdelle 20.4.1912.

kun hän oli sairastellut kaukana kotoa hänelle epäviihtyisässä ympäristössä.<sup>33</sup>

Suomeen palattuaan Schalin raportoi matkastaan SLS:n johtokunnalle, kuvasi reittiä ja perusteli eri kaupunkien vahvuuksia ja heikkouksia. Omien kielteisten kokemustensa sijaan Schalin kertoi, että kymmenen vuotta Romaniassa työskennellyt Institutum Judaicum rehtori v. Harling olisi suositellut etsimään sopivaa työmaata muualta. Rehtori oli varoittanut moneen kertaan vaikeista olosuhteista: ”Sitä paitsi on Romania on tautien, syöpäläisten ja sietämättömien kuumien kesien maa”, ja siellä asuvat juutalaiset ”ovat niin veltoja että niihin on hyvin vaikea tehdä pysyvää vaikutusta”. Schalin kertoi myös kuulleensa muilta työntekijöiltä, että itäisissä kohteissa voisi olla vaikeaa viihtyä.<sup>34</sup>

Czernowitz oli Schalinin ilmeinen suosikki syistä, jotka hän esitteli jo aiemmassa kirjeessään. Oletettavasti työ olisi kuitenkin poikennut monista muista Itä-Euroopan lähetyspisteistä, sillä suurin osa Schalinin tapaamista lähetystyöntekijöistä oli valinnut kohteekseen uskonnollisia ”itäisiä juutalaisia”. Tämä johtui siitä, että ”uudenaikaisia uskonnottomia” juutalaisia oli hankala tavoittaa työn piiriin. Tähän Schalin viittasi myös aiemmassa kirjeessään<sup>35</sup>, mutta nyt hän oli maallistuneista juutalaisista joka tapauksessa toista mieltä. Leipzigin saamansa opetuksen mukaisesti hän ajatteli ”etteivät uudet juutalaiset ole yhtään toivottomia lähetysobjekteja”. Näin pohtien hän ohitti ehkä merkittävimmän perusteen, jolla saattoi puolustaa lähetystoiminnan aloittamista muualla kuin maallistuneessa Czernowitzissa.<sup>36</sup>

Varmistaakseen vielä, ettei häntä asetettaisi juutalaislähetiksi Suomeen, Schalin esitti johtokunnalle kolme perustetta, miksi työntekijän palkkaaminen Suomeen ei kannattanut: Helsingissä asui vain noin 500 juutalaista, joten oli ”sangen epäedullista” työskennellä paikkakunnalla, jossa kaikki juutalaiset tunsivat toisensa, eikä siitä edes riittäisi tekemistä täyspäiväiseen työhön. Lisäksi Schalin uskoi, että yksityisellä taholla tehtävä käännöstyö olisi paras työmuoto, ja tällaista työtä hänen mukaansa teki jo ”kolme neitiä”.<sup>37</sup>

SLS:n johtokunta teki päätöksen ehdotuksen pohjalta toukokuun 1912 lopussa. Sen mukaisesti Suomen lähetysanomissa julkaistiin heinäkuussa 1912 tiedote, että Arnold Schalin matkustaisi saman vuoden lokakuussa Itävalta-Unkarin kaakkoisosassa, Bukovinan maakunnassa sijaitsevaan Czernowitzin kaupunkiin, jossa hän aloittaisi juutalaislähetystyön tekemisen ”koetteeksi”.

---

33 Saarilahden kuvauksesta jää vaikutelma, että Schalin olisi pohdiskellut valintaa vielä Suomessa, kun hän antoi SLS:n johtokunnalle selvityksen matkoistaan (Saarilahti 1989, 285–286). Saarilahti ei ole käyttänyt Åbo Akademissa sijaitsevaa Schalinin arkistoa lähteenään ja tässä yhteydessä Hannu Haahdelle lähetetyt kirjeet antavat selkeästi erilaisen kuvan pöytäkirjoihin ja Schalinin raporttiin verrattuna.

34 KA SLA Ca Johtokunnan pöytäkirjat 23.5.1912, Liite 10.

35 ÅAA AS17, Schalin Haahdelle 7.4.1912.

36 KA SLA Ca Johtokunnan pöytäkirjat 23.5.1912, Liite 10.

37 KA SLA Ca Johtokunnan pöytäkirjat 23.5.1912, Liite 10.

Ennen lähtöään Schalin kiertäisi Suomessa kertomassa juutalaislähetyskes-  
tä aiheesta kiinnostuneille, ilmeisenä tarkoituksenaan kerätä työlle samalla  
lahjoituksia.<sup>38</sup>

Päätös lähettää Schalin merkitsi suomalaisen juutalaisiin kohdistetun  
lähetytyön käynnistymistä ensimmäistä kertaa Suomen rajojen ulkopuolel-  
la. Samalla se tarkoitti fokuksen siirtymistä pois kotimaasta. Suomen lähetyt-  
sanomien tiedotteessa SLS:n johtokunta nimittäin ilmoitti, ettei se useas-  
ta syystä pitänyt suomenjuutalaisia enää ”sopivana työalana, ainakaan  
toistaiseksi”.<sup>39</sup> Suomessa asui tuohon aikaan noin tuhat juutalaista ja tämä  
määrä todennäköisesti näyttäytyi johtokunnalle vähäisenä. Runsaamman  
juutalaisväestön joukosta odotettiin käytännössä löytyvän enemmän poten-  
tiaalisiä käännyttäjiä.

Arnold ja hänen puolisonsa Verna Schalin (1888–1951) saapuivat Czernowit-  
ziin lokakuussa 1912 ja vuokrasivat asunnon. Työ alkoi muun muassa heprean  
opinnoilla, ja pikkuhiljaa Schalinin yrittivät tutustua paikallisiin juutalaisiin.  
Seuraavana syksynä Ester Juvelius saapui heidän avukseen. Naisten rooli nou-  
datteli lähetytyksessä yleistä käytäntöä, jossa naiset olivat joko mieslähettien  
palkattomia vaimoja tai jäivät naimattomiksi ja omistautuivat lähetykselle ja  
palvelustyölle.<sup>40</sup> Juvelius oli päättänyt koevaiheensa ja valmistunut diakonis-  
saksi vuonna 1911, minkä jälkeen hän oli työskennellyt Helsingissä NNKY:n  
palveluksessa. NNKY:n osallistuminen rahoitukseen mahdollisti nyt hänen  
pääsynsä ulkomaankomennukselle. Sairaanhoidtajalle löytyikin töitä jo saman  
vuoden joulukuussa ja Juvelius kertoi vuoden 1914 alussa Suomen lähetys-  
sanomille työskentelystään paikallisen juutalaisen seurakunnan sairaalassa. Sa-  
massa yhteydessä hän mainitsi, että Arnold ja Verna Schalin olivat saaneet  
perheenisäystä, kun heidän esikoisensa oli syntynyt juuri ennen joulua 1913.<sup>41</sup>

Suomalaisten työ Czernowitzissa päättyi äkillisesti. Kesäkuun 1914 alus-  
sa Arnold Schalin ehti vielä matkustaa Hampurissa pidettyyn yhdeksänteen  
kansainväliseen juutalaislähetyskonferenssiin ja takaisin, mutta samana ke-  
sänä syttynyt ensimmäinen maailmansota muutti kaiken.<sup>42</sup> Venäjä julisti  
elokuun alussa sodan Itävalta-Unkarille, ja jo heinäkuun lopussa oli käynyt  
selväksi, että Schalinien oli syytä matkustaa kotiin – olihan Suomi edelleen  
osa vihollismaata Venäjää. Paluu lähetyskentälle näytti sodan keskellä mitä  
luultavimmin toivottomalta, sillä saavuttuaan Suomeen Arnold Schalin otti  
vastaan seurakuntapapin tehtävän heti syyskuussa 1914. Myös Ester Juvelius

38 KA SLA Ca Johtokunnan pöytäkirjat 23.5.1912, §16; Sls 7/1912, 108–109. Schalinin lähtö ja mahdollisesti jo hänen sitä edeltävä toiminta Suomessa näkyi myös SLS:n saamista lahjoituksissa, joita juutalaislähetyskes-  
tälle tuli lähes nelinkertainen määrä verrattuna vuoteen 1911.  
KS SLA De Johtokunnalle jätetyt lausunnot ja ehdotukset (1898–1952).

39 Sls 7/1912, 108–109.

40 Robert 2009, 118–119.

41 Sls 2/1914, 46–48; Saarilahti 1989, 286–287.

42 Sls 7/1914, 19–20.

joutui lähtemään sodan vuoksi Czernowizista. Levättyään hetken hänet lähetettiin seurakuntatyöhän Pietarin suomalaiseen seurakuntaan, jossa hän työskenteli diakonissana runsaat kolme vuotta.<sup>43</sup>

## Schalinin ja Juveliuksen yhteistyö ulkomaisten lähetyssseurojen kanssa

Suomessa Arnold Schalin palasi lähetyssseuran palvelukseen keväällä 1915 jatkaen tosin samalla myös seurakuntapapin tehtävissä. Hän kiersi Suomea, puhui ja kirjoitti sekä kokemuksistaan että juutalaisten asemasta tuolloisessa maailmassa. Samalla hän keräsi varoja lähetyssseuralle edesauttaakseen juutalaislähetyksen jatkamista, jos maailmantilanne sen jossain vaiheessa sallisi.

SLS:n johto aktivoitui viimeisen kerran Euroopassa asuvien juutalaisten lähetystyössä ja ryhtyi tarkastelemaan Schalinin ja Juveliuksen mahdollisuuksia palata Czernowitziin vuonna 1918. Ensimmäinen maailmansota vaikutti vallitsevaan tilanteeseen siinä määrin, ettei Schalinille järjestynyt lupatodistusta matkustaa Itävallan alueelle. Rajoitukset eivät kuitenkaan koskeneet yhtä tiukasti naisia, ja marraskuussa lopussa 1918 SLS lähetti Ester Juveliuksen yksin matkalle sodan runteleman Itä-Euroopan läpi. Tarkoituksena oli tarkastaa, saattoiko Czernowitzissa vielä jatkaa lähetystoimintaa. Lähetysjohtaja Matti Tarkkanen tosin julisti Suomen lähetysseuran optimistisesti: "Ilolla voimme ilmoittaa lähetysystävälle, että taas olemme saaneet alkaa lähetystyön juutalaisten keskuudessa."<sup>44</sup>

Optimismi ei ollut aiheellista: Juvelius vietti perillä lopulta vain kahdeksan viikkoa, minä aikana hän sai tehtyä jonkin verran töitä sairaanhoitajana. Ennen paluutaan hän myi suurimman osan lähetyspaikalle jääneestä SLS:n ja Schalinien omaisuudesta, joka oli säilynyt koskemattomana sodan ajan – tavaroiden säilytyksestä oli maksettu vuokraa vuokraisännälle. Juvelius poistui Czernowitzista ja sulki suomalaisten lähetysaseman lopullisesti 7. helmikuuta 1919.<sup>45</sup>

Myös ruotsalaisten juutalaislähetyksen keskeytyi ensimmäisen maailmansodan vuoksi. Ruotsin Israelin lähetysseuran toiminta oli ollut vilkkainta Romanian Jassyssa (Iași). Siellä seuran lähetystyöstä oli vuodesta 1905 saakka vastannut amerikkalainen John Resnick, joka oli halukas jatkamaan toimintaa sodasta huolimatta. Hän ei kuitenkaan saanut passiaan enää uusituksi. Niinpä Resnick sekä hänen vaimonsa Hannah joutuivat keskeyttämään työnsä ja poistumaan maasta.<sup>46</sup>

---

43 Betania 10/1914, 159–160; 10/1915, 159.

44 Sls 1/1919, 10.

45 Sls 4/1919, 73–76; Betania 3/1919, 42–45.

46 Edvardsson 1976, 58–59.

Kun kimurantti tilanne selvisi, ryhtyi Ruotsin Israelin lähetys välittömästi etsimään Resnickille korvaavaa työntekijää. Valittavan henkilön olisi lähetystyön ohella pitänyt pystyä jatkamaan myös Jassyyn perustetun koulun toimintaa. Tammikuussa 1916 ruotsalaiset aloittivat tunnustelut SLS:n kanssa arvioiden, olisiko Arnold Schalin mahdollisesti tällainen henkilö, ja voisiko hän siirtyä ruotsalaisten palkkaamaksi lähetiksi Jassyyn. Schalin itse suhtautui asiaan myönteisesti. Hän oli kirjoittanut Ruotsiin heti kuultuaan huhut Resnickin vaikeuksista ja ilmoittanut olevansa valmis tehtävään. Ajatuksesta kuitenkin luovuttiin ilmeisestä syystä: Schalin ”ei pystynyt vallitsevien olosuhteiden vuoksi” matkustamaan Romaniaan. Ruotsin Israelin lähetys pyrki vuosina 1916–1919 useamman kerran löytämään Resnickin työlle jatkajaa, mutta yritys jäi maailmansodan aikana tuloksettomaksi.<sup>47</sup>

Schalin jatkoi yhteydenpitoa Ruotsiin, erityisesti lähetysjohtajaan Hjalmar Axel Stenbergiin (1873–1945). Kesällä 1919 Schalin ehdotti ruotsalaisille, että heidän kannattaisi harkita juutalaislähetystyön aloittamista Wienissä. Ruotsalaiset ottivat ehdotuksen vakavasti, ja suunnitteluvaiheen sekä tutustumismatkojen jälkeen Ruotsin Israelin lähetys ryhtyi etsimään tehtävään sopivaa lähetystyöntekijää. Nähtävästi Schalin ei ollut tarjoutunut tehtävään, vaan oli siirtynyt urallaan eteenpäin: hänet valittiin vuonna 1920 Loviisan kirkkoherraksi.<sup>48</sup>

Schalinin ratkaisu oli ymmärrettävä, sillä tulevaisuudennäkymät hänen tuntemalleen juutalaislähetykselle olivat Suomessa heikohkot: SLS oli laittanut toiminnan jäihin eikä etsinyt Arnold Schalinille uutta työpistettä, saati hänen työnsä Euroopassa asuneiden juutalaisten parissa jatkajaa. Schalin oli aistinnut käynnissä olleen muutoksen myös laajemmassa mittakaavassa. Vuonna 1919 SLS:n vuosijuhlissa pitämässään puheessa Schalin kertoi useimpien lähetysseurojen maailmalla kääntäneen katseensa Palestiinaan, jonne juutalaisten paluumuutto oli mahdollistunut vuonna 1917 annetun niin sanotun Balfourin julistuksen jälkeen. Schalinille pääasia oli se, että lähetystyötä yli päänsä harjoitettiin, mutta silti hän ei pitänyt kehitystä hyvänä. Hän nojasi entisen Leipzigin-opinahjonsa kantaan keskittyä työhön hajaannuksessa elävien juutalaisten parissa: ”Sitävastoin Leipzigin juutalaislähetysten keskus-seura arvelee - ja me yhdymme sen käsitykseen - ettei olisi viisasta peittää Palestinaa lähetysten tulvavedellä niin kauan kuin suurin osa juutalaisia asuu hajalla pitkin maailmaa eikä toiselta puolen nykyäänkään Palestiinassa työskentelevät seurat voi hyvässä sovussa toimia.” Ei ole selvää, keneen Schalin viittasi sanalla ”me”, mutta tultaessa 1920-luvulle SLS:n johdon mielenkiinto ei enää juutalaislähetysten osalta kohdistunut Eurooppaan. Uusi hanke käynnistyi vuonna 1924, kun seura palkkasi Aapeli Saarison (1896–1986) puolisonsa

47 SIM A2A 12.1.1916 §3; A2A13.1.1916, §9; A2A 2.3.1916, §2; Edvardsson 1976, 59.

48 Edvardsson 1976, 83–84.

Anna-Maria Saarisalon (1898–1957) kanssa juutalaislähetiksi Palestiinaan.<sup>49</sup>

Ruotsin Israelin lähetys eteni ajan hengestä huolimatta omissa suunnitelmissaan määrätietoisesti, hankki Wienistä lähetysasemaa varten kiinteistön ja lähestyi Schalinia vielä kerran siinä toivossa, että tämä suostuisi ruotsalaisten palkkaamana lähtemään uuden lähetysaseman toiminnan käynnistäjäksi. Tammikuun 1922 alussa Ruotsin Israelin lähetys sai kirjeen, jossa Schalin kertoi suostuvansa tarjoukseen. Niinpä hän aloitti samana keväänä puolen vuoden palkattoman virkavapaan, matkusti huhtikuun lopussa Ruotsiin ja sitä kautta toukokuun alussa Wieniin. Virkavapaan päätyttyä lokakuussa 1922 hänelle tarjoutui vielä mahdollisuus jatkaa työtään lähetyskentällä. Ruotsin Israelin lähetys arvosti hänen osaamistaan siinä määrin, että ehdotti Schalinille viiden vuoden työsopimusta, jos tämä suostuisi jatkamaan toimintaansa Wienissä. Sopimus olisi astunut voimaan heti seuraan vuoden alusta, tammikuusta 1923. Schalin kuitenkin kieltäytyi ja palasi hoitamaan kirkkoherran tehtäviään Loviisaan; työpaikkaan, josta lopulta muodostui hänen eläkevirkansa.<sup>50</sup>

Ester Juvelius palasi Suomeen suljettuaan Czernowitzin lähetysaseman, mutta vain hetkeksi. Hänelle avautui mahdollisuus lähteä ystävänsä Elna Steniuksen (1875–1949) kanssa Pariisiin työskentelemään *British Christian Testimony to Israel* -nimisen järjestön palveluksessa. Juvelius vietti Ranskassa vuodet 1920–1926. Tämän jälkeen hän pääsi jatkamaan yhteistyötään ruotsalaisten kanssa. Ruotsin Israelin lähetys palkkasi Juveliuksen diakonissaksi Schalinin avaamalle Wienin lähetysasemalle vuosiksi 1927–1930. Tehtävä ei kuitenkaan ollut lopulta mieluinen ja myös Juvelius käänsi katseensa kohti Palestiinaa, jossa hän toivoi avautuvan enemmän mahdollisuuksia evankelointityöhön ja kontakteihin juutalaisten kanssa. Juveliuksen poistuessa Wienistä päättyi ensimmäisten suomalaisten lähetystyöntekijöiden toiminta hajaannuksessa eläneiden eurooppalaisten juutalaisten parissa.<sup>51</sup>

## Juutalaiset Juveliuksen, Mustakallion ja Schalinin kirjoituksissa

Tässä artikkelissa on käsitelty erityisesti kolmea suomalaista lähetysaktiivia, jotka kokivat jossain vaiheessa elämäänsä juutalaisiin kohdistetun lähetystyön erityisen merkitykselliseksi, ja etenkin Juvelius ja Schalin tekivät vielä melkoisia henkilökohtaisia uhrauksia työn eteen. Seuraavassa tarkastellaan, mitä he ajattelivat työnsä kohteista eli juutalaisista, ja mikä oli heidän suhteensa näihin kohdistuneeseen yleiseen ennakkoluuloon ja vihaan eli

---

49 Sls 11/1919, 194.

50 SIM A2A 12.1.1922 §5; A2A 4.5.1922 §4; SIM A2A 16.10.1922 §10; A2A 6.12.1922 §4; Edvardsson 1976, 84.

51 Wallendorff 1958, 24; Saarilahti 1999, 252; Kena 2000, 273–274.

juutalaisvastaisuuteen. Artikkelin jälkimmäinen osio keskittyy siis siihen, millainen kuva juutalaisista näillä lähetysintoilijoilla oli.

Vähiten tietoa olen löytänyt siitä, mitä Ester Juvelius ajatteli juutalaisista.<sup>52</sup> Vaikka hän kirjoitti muun muassa Suomen lähetysseuraksi ja Betania-lehteen, pitäytyi hän useimmiten käytännön elämän kuvaamisessa. Itä-Euroopan juutalaisten kurjat olot, sodan jalkoihin jääneet juutalaiset ja heidän kärsimyksensä herättivät Juveliuksessa myötätuntoa. Lisäksi hän kuvasi esimerkiksi ensimmäisen maailmansodan jälkeistä lisääntyneestä mielenkiinnosta sionismia ja heprean kieltä kohtaan.<sup>53</sup>

On tietysti ilmeistä, että hän lähetystyöntekijänä toivoi juutalaisten kääntyvän kristinuskoon; kristinuskoon verrattuna juutalaisuus näyttäytyi hänelle riittämättömänä ja vaillinaisena uskontona. Tämä käy ilmi esimerkiksi hänen vuonna 1914 kirjoittamastaan juutalaisuuden kuvauksesta, jonka mukaan rabbinismin valta oli heikkenemässä ja rabbiinisen juutalaisuuden tilanne muistutti ikivanhaa puuta, ”jonka varjo peittää laajat alueet, on laho ja pudottaa omat oksansa”.<sup>54</sup> Näkemystä ei voi pitää aikalaasiinsa verrattuna erityisen juutalaisvastaisena, vaikka se viittaa rabbinismiin lahona, kuolleena oppina. Juutalaista uskontoa ja sen harjoittamista kuvattiin kristillisissä teksteissä tuohon aikaan yleisesti kielteisessä valossa, kaavoihin kangistuneena ja ulkokultaisena.<sup>55</sup>

Jooseppi Mustakallio kirjoitti juutalaisiin ja juutalaislähetystyöhön liittyvistä näkemyksistään kattavasti kahteen otteeseen. Ennen nousua lähetysjohtajaksi, vuonna 1894, hänen tekstinsä *Vähän juutalaislähetystyöstä* julkaistiin Kirkollisia sanomia -lehdessä. Kymmenisen vuotta myöhemmin, vuonna 1904 Mustakallion jo toimiessa lähetysjohtajana, SLS julkaisi hänen kirjoittamansa kirjasen *Israelin tulevaisuus*. Jotta Mustakallion ajattelusta saisi selkeämmän kuvan, on syytä tarkastella ensimmäisenä tätä kirjasta, sillä se avaa paremmin niitä teologisia ja uskonnollisia perusteluja, joiden kautta hän hahmotti juutalaisuutta.

Mustakallio käy kirjassaan läpi juutalaislähetystyön raamatullisia perusteita ja merkitystä. Esityksestä nousee kaksi teologisesti merkittävää kristillisen juutalaiskäsityksen näkökulmaa. Ensimmäinen on supersessionismi eli korvausteologia. Korvausteologialla viitataan käsitykseen, jonka mukaan Israel olisi menettänyt kristityille valitun kansan aseman hylättyään (tapettuaan)

52 Timo Stewart korostaa, ettei Juvelius missään vaiheessa ollut edes kovin tunnettu henkilö Suomessa. Stewart 2015, 97.

53 Esim. Sls 1/1914, 13–14; Betania 3/1919 42–45.

54 Sls 7/1914, 207.

55 Jari Hanski kirjoittaa väitöskirjassaan Juveliuksen myöhemmin katkeroituneen juutalaislähetystyön vähäisiin tuloksiin ja näki hänen ajattelunsa osoittavan ”uskonnollispohjaista juutalaisvastaisuutta”. Hanski 2006, 95. Juveliuksen mahdollisesta juutalaisvastaisuudesta ks. myös Ahonen 2017, 92–93.



Jeesuksen.<sup>56</sup> Mustakallion mukaan Jumala valitsi Israelin ensimmäisenä kaikkien kansojen joukosta, ja sen piti koitua siunaukseksi kaikille muille kansoille. Israel ei kuitenkaan noudattanut sille annettua tehtävää vaan oli ”tuhlaajapoi-ka, joka vieraisissa maissa tuhlaa Jumalan hänelle antamat armolahjat yllellises-sä elämässä”. Juutalaiset tuottivat Mustakallion mukaan muille kansoille va-hinkoa ja olivat heille kiroukseksi. Hän ei suoranaisesti korvannut juutalaisia kristityillä Jumalan valittuna kansana, mutta kirjoitti, että ”esikoisen paikka Jumalan huoneessa on tyhjä”.<sup>57</sup> Tässä hänen näkemyksensä sivuavat 1800-lu-vulla Yhdysvalloista levinnyttä niin sanottua dispensationalistista eskatologiaa, joka myöhemmin vaikutti esimerkiksi kristillisen sionismin kuvaan lopuna-joista ja Jeesuksen toisesta tulemisesta. Näkemyksen mukaan Jumala ei peru-nut, vaan ikään kuin lykkäsi juutalaiselle kansalle antamiaaan lupauksia ha-jaannuksen ajaksi, ja nämä lupaukset astuisivat jälleen voimaan, kun Jeesus palaisi maailmaan ja juutalaiset ottaisivat hänet messiaakseen.<sup>58</sup>

Toinen näkökulma liittyy samaan kysymykseen eli juutalaisten hajaannuk-seen sekä asemaan niin maailmassa kuin Jumalan suunnitelmassa. Suomalai-sen lähetysteologisen juutalaiskuvan kannalta erityisen tärkeä on uskonnol-lisesti perusteltu käsitys juutalaisista siunattuna ja kirottuna kansana. Tämä dualistinen katsantotapa juontuu edellisestä ajatuksesta: juutalaiset hylkäsivät Kristuksen (ankarimman tulkinnan mukaan tappoivat hänet), minkä seu-rauksena heidät ajettiin hajaannukseen ja heidän päälleen lankesi kirous. Ki-rouk oli tosin vain puolittainen – toiselta puolen he olivat siunattuja, Jumalan esikoisia. Mustakallion mukaan juuri tämä puolinaisuus oli Israelin tunnus-merkki: ”Israel on siis vihan ja Israel on rakkauden esineenä.”<sup>59</sup>

Toisaalta Raamattu selkeästi ennusti, että koko Israel tulisi pelastumaan. Tätä seikkaa eivät kaikki kristityt olleet Mustakallion mukaan ymmärtäneet, vaikka hänen mukaansa selkeästi näytti siltä, että juutalaiset suhtautuivat aiempaa myönteisemmin kristinuskoon. Kristittyjen piti tarjota juutalaisil-le evankeliumia, etteivät he vain estäisi pelastuksen toteutumista. Mustakal-lio pelkäsi, että Jumalan suunnitelman hidastamista saattaisi seurata Juma-lan kosto. Tämä oli hänelle yksi tärkeimmistä syistä työskennellä juutalaisten käännättämiseksi.<sup>60</sup>

Mustakallion ajatukset eivät olleet erityisen radikaaleja, joten niiden voi olettaa olleen lähetyspiireissä varsin hyväksyttyjä. Dualistinen kuva juuta-laisista mahdollisti pisimmälle vietyä kuitenkin lähes skitsofreenisen

---

56 Korvausteologian juuret ulottuvat Uuteen testamenttiin saakka ja ajatus levisi toisella vuosisadalla ja muun muassa Justinos Marttyyrin teologisen ajattelun kautta. Nicholls 1993, 172–173; Myllykoski & Lundgren 2005, 148–149; Kessler 2010, 170–190.

57 Mustakallio 1904, 3–6, 13.

58 Kessler 2010, 157–158.

59 Mustakallio 1904, 5–9.

60 Mustakallio 1904, 14–16.

suhtautumistavan juutalaisiin, jossa kristitty saattoi julistaa rakkauttaan Herran omaisuuskansaa kohtaan ja ylistää heitä, mutta samanaikaisesti korostaa juutalaisten huonoja ja halveksuttavia puolia, ”kirousta”, jopa puhtaasti antisemiittisillä väittämillä. Vaikka Mustakallio ei vuoden 1904 kirjassaan tarkenna millaista vahinkoa juutalaiset kirottuina ympäristölleen aiheuttivat, voi vastauksen löytää hänen aiemmasta kirjoituksestaan. Kun hän analysoi kymmenen vuotta aiemmin juutalaislähetysten merkitystä *Kirkollisia sanomia* -lehdessä, kuvasi hän tarkemmin sitä, miten juutalaisten mukanaan tuoma kirous ilmeni maailmassa. Suurin virhe Mustakallion mukaan oli juutalaisille myönnetty yhteiskunnalliset oikeudet. Ennen juutalaiset elivät maattomana kansana, mutta uusien oikeuksien myötä oli heidän asemansa Euroopassa muuttunut Mustakallion kuvauksen mukaan täysin:

Nyt on tällä ”hyljätyllä” kansalla suurempi valta kuin Davidin tai Salomonin päivinä. Meidän päivämme juutalaiset hallitsevat useampia kansoja, omistavat enemmän kultaa, vaikuttavat enemmän lainsäädäntöön j.n.e. kuin oman maansa, temppelinsä ja oman hallituksensa mahtavuuden aikoina... Seurauksena on ollut, että tämä uskottomain juutalaisten uskottomuuden vaikutus nyt uhkaa koko kristinuskon ja kristillisen sivistyksen olemassa oloa Euroopan sivistyskansoissa. Sosialismi, jonka etevimmät miehet Lasalle, Marx, Bebel y.m. ovat olleet juutalaisia ja jonka koko johto nytkin on juutalaisten käsissä, uhkaa nyt lähinnä Saksassa kaikkein olevaisten olojen kumoamista, Kaikki Saksan vapaamieliset valtiolliset lehdet ovat myös juutalaisten käsissä. Uskottomuutta he kylvävät ja kirousta he niittävät.<sup>61</sup>

Edellisessä lainauksessa Mustakallio esitti useita 1800-luvun lopun nationalistisen antisemitismin keskeisiä väitteitä: juutalaisten nähtiin käyttävän valtaa kyseenalaisesti ja kristittyjä vastaan. Huomattavan varallisuutensa ja omistamansa lehdistön avulla he vaikuttivat politiikkaan sekä yleiseen mielipiteeseen, ja levittivät siveettömiä kristinuskon vastaisia arvoja ja aatteita. Niiden lisäksi Mustakallio kytki –verrattain varhaisessa vaiheessa– juutalaisuuden sosialismiin. On todennäköistä, että kirjoituksen pontimena oli juutalaislähetysten pohdiskelun ohella säätyvaltiopäivien keskustelu juutalaisten kansalaisoikeuksista, joka käytiin keväällä 1894.<sup>62</sup> Mustakallio asettui kirjoituksessaan selkeästi vastustamaan uusien oikeuksien myöntämistä suomenjuutalaisille. Juutalaisten sortaminen tuotti kansoille kirousta, mutta niin heidän vapauttamisensakin, eikä Mustakallion mukaan ”kumpikaan keino estä juutalaisia olemasta kirouksena kansojen seassa, joksi he pantu ovat”.<sup>63</sup>

61 *Kirkollisia sanomia* 2/1894, 27.

62 Lisää tästä keskustelusta ks. Ahonen 2025.

63 *Kirkollisia sanomia* 2/1894, 26–31.

Mustakallio siis hyväksyi keskeiset nationalistiset antisemitistiset syytökset ja piti niitä tosina, koska ne olivat hänen mukaansa Jumalan suunnitelman mukainen kirous, johon vasta viimeisten aikojen tapahtumat toisivat helpoituksen.

Toimiessaan aktiivisena juutalaislähetysten parissa Arnold Schalin kirjoitti kaksi juutalaisia käsittelevää kirjaa, jotka julkaistiin sekä suomeksi että ruotsiksi. Näistä ensimmäinen oli *Juutalaislähetyksestä*. Se ilmestyi SLS:n kustantamana vuonna 1912 eli juuri ennen Schalinin siirtymistä lähetystyöhön. Kyseessä oli eräänlainen lyhyt juutalaislähetysten historia, joka ei sinänsä kuvaa juutalaisia paljoakaan. Schalinin koulutuksellinen tausta näkyy erityisesti myöhemmässä kirjassa, vuonna 1916 julkaistussa *"Sionin tähden": juutalaiskysymys Raamatun valossa*, jota lähetystyön näkökulmasta voinee pitää hänen pääteoksenaan.<sup>64</sup>

Molemmissa kirjoissa Schalin kävi läpi Israelin kansan asemaa maailmassa uskonnollisesta näkökulmasta. Niistä löytyy paljon samoja teemoja kuin Mustakallion teksteistä, ja molempien kuva juutalaisista oli kaksitahoinen, tosin perustelut hieman vaihtelivat. Schalin kuvaili kirjoissaan juutalaisuutta vaeltavan juutalaisen tarinan kautta. Vaeltava juutalainen, joskus myös ikui- nen juutalainen, on legenda ja juutalaisvastainen stereotypia, jonka juuret löytyvät keskiaikaisesta suullisesta traditiosta. Legendasta on useita versioita ja vaeltavalla juutalaisella on historian aikana ollut useita nimiä. Yleisimmin legenda kertoo juutalaisesta, joka pilkkasi Golgatalle matkalla ollutta Jeesusta, ja sai tästä päälle kirouksen, jonka vuoksi hänet on tuomittu vaeltamaan kodittomana, kunnes Jeesus palaa takaisin.<sup>65</sup>

Schalin versiossa Jerusalemin suutari nimeltään Ahasverus ei antanut Jeesukselle levähdyshetkeä ristin kantamisen aikana. Schalin oli tietoinen, että kyseessä oli taikauskosta syntynyt legenda, mutta piti sitä kuitenkin käyttökelpoisena. Hänen mukaansa juutalaiset olivat kirotun Jerusalemin suutarin tapaan vaeltaneet muuttumattomina 1800 vuotta rabbiinisen lain alla ja muiden kansojen keskuudessa. Syynä tähän oli heidän ylleen langetettu kirous. Kun Mustakallio piti kirouksen syynä sitä, etteivät juutalaiset ottaneet Jeesusta vastaan messiaana, korosti Schalin aiemmassa kirjassaan, että kirouksen syynä oli juutalaisten vastuu Jeesuksen kuolemasta: "Niin kauan on Israel kantanut kirousta, jolla se itse itsensä Pilatuksen edessä kerran kirosi: 'Hänen verensä tulkoon meidän ja meidän lastemme päälle' Matt. 27:25." Tästä Matteuksen jakeesta on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä esiintynyt

---

64 Varhaisemmassa tutkimuksessa näitä kirjoja on esitelty osana Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä esiintynyttä antisemitismia. Ks. Ahonen 2017, 300–309. Myös Stewart 2015, 97. Schalin julkaisi Czernowitzissa vuonna 1914 myös saksankielisen teoksen *Das Gesetz im alten und im neuen Bund*. Valitettavasti olen löytänyt kirjasta vain kappaleen, joka sijaitsee remontissa olevassa Varastokirjastossa eli ei ole saatavissa tätä tutkimusta varten.

65 Lisää legendasta ks. Hasan-Roken & Dundes 1986.

kahta tulkintaa. Jyrkemmän tulkinnan mukaan juutalaiset ovat tämän kohta-lokkaan vaatimuksensa vuoksi vastuussa Jeesuksen kuolemasta tai jopa itse tappoivat hänet. Toisaalta katkelmaa on pidetty myös vertauskuvallisena niin, että siinä kaikki maailman syntiset vaativat päälleen syyllisyyttä. Schalin päätyi kirjassaan jyrkempään tulkintaan.<sup>66</sup>

Mustakalliosta poiketen Schalin nosti esille myös kristittyjen osuuden juutalaisten kohtaamisissa vääryyksissä, etenkin kirkon suorittamissa keskiaikaisissa juutalaisvainoissa. Selitys tapahtuneelle oli kuitenkin uskonnollinen: ”Niin on uskon kristikunta pantu uskottomalle Israelille uskottomuuden syvää kirousta opettamaan.” Vastaavaan tapaan myös väärin toimineet kristityt ikään kuin toteuttivat Jumalan suunnitelmaa. Vuosisatojen aikana harjoitettu juutalaisten huono kohtelu syvensi kurjuutta ja samalla korosti, voimisti ja jopa synnytti uusia kielteisiä piirteitä, joista juutalaisia syytettiin. Schalinin mukaan juutalaisissakin oli syytä, ”ehkä paljonkin”, mutta myös kristittyjen tuli muistaa ottaa tapahtuneista oma vastuunsa.<sup>67</sup>

Korvausteologia, johon Mustakallionkin kirjan yhteydessä viitattiin, oli vielä viime vuosisadan alun kristityille teologeille varsin yleinen näkökulma juutalaisuuteen. Ajatusmallin ongelmallisuus alkoi hiljalleen aueta 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla, tosin pääasiallisesti vasta holokaustin jälkeen.<sup>68</sup> Tässä kysymyksessä näkyy mahdollisesti selkeimmin Arnold Schalin Leipzigin saama koulutus, sillä hän huomioi kysymyksen suhteellisen varhain ja sanoutui irti korvausteologiasta Siionin tähden -kirjassaan.<sup>69</sup>

Schalin käsitteli molemmissa kirjoissaan myös Martin Lutherin juutalaisvastaisia tekstejä. Aiemmassa kirjassa hän totesi varovasti, ettei Luther ollut ”aikaansa parempi”, kun taas jälkimmäisessä teoksessa hän kirjoitti laajemmin Lutherin ajattelussa tapahtuneesta muutoksesta. Luther oli varhaisemmissa kirjoituksissaan korostanut Jeesuksen olleen juutalainen ja ymmärtänyt juutalaisten haluttomuutta olla missään tekemisissä valtaa pitävien kristittyjen, siis katolisen kirkon edustajien kanssa, jotka olivat sortaneet heitä vuosisatoja. Tämä myötäsukaisuus muuttui ajan ja Lutherin henkilökohtaisten pettymysten myötä juutalaisvihaksi, josta esimerkkinä löytyy vuonna 1543 julkaistu teos *Juutalaisista ja heidän valheistaan*. Schalin sanoutui irti vanhan Lutherin kaunaisesta ajattelusta todeten, kuinka on ”vastenmielistä esittää näitä suuren uskonpuhdistajan epätoivon puuskauksia”.<sup>70</sup>

Sen lisäksi, että Schalin sanoutui irti korvausteologiasta ja Lutherin juutalaisvihasta, hän korosti kirjoissaan useaan otteeseen rakkautta juutalaista kansaa kohtaan. Mutta kuten Mustakallionkin kohdalla, tämä rakkauden

66 Schalin 1912, 7–8; Schalin 1916, 5–6; Ahonen 2017, 284–289.

67 Schalin 1916, 8–12, 21–22.

68 Kessler 2010, 170–174.

69 Schalin 1916, 10, 24–25.

70 Schalin 1916, 12–18.

juulistaminen oli ambivalentin ja ristiriitaisen juutalaiskuvan toinen puoli, jonka ohella teksteistä löytyy selkeä juutalaisvastainen vire. Tässä artikkelissa esitellyissä Schalinin kirjoissa juutalaisvastaisuus liittyy pääosin modernin ajan, erityisesti valistuksen jälkeisiin maallistuneisiin ja emansipoituneisiin juutalaisiin, joita hän kutsui reformijuutalaisiksi. He olivat hylänneet isiensä uskon sekä vaikeasti noudatettavat säännöt ja ajautuneet siksi harhaan. Sionismi oli Israelin yritys koota kansa yhteen, mutta koska liike pohjautui kansalliseen, ei uskonnolliseen ajatteluun, tuli se Schalinin mukaan epäonnistumaan.

Schalin ennakkoluulot maallistuneita juutalaisia kohtaan näkyvät hyvin muun muassa siinä vivahteikkaassa kielessä, jota hän käytti kielteisten käsitystensä ilmaisemiseen. Hän esimerkiksi kuvasi juutalaisen kansan olevan etevä hyvässä, mutta samalla ”voittamattoman etevä pahassa”, eikä hän ihmetellyt, että se ”hienosti harkittu konnamaisuus, mikä juutalaisissa toisinaan ilmenee”, lisäsi inhoa juutalaisia kohtaan. Israelissa juutalaiset pyrkivät rakentamaan valtiota ”paatumuksensa niljakkaalle perustalle”, eikä pyhän maan hedelmällinen multa auta, ”jos siihen kylvetään kirouksen katkerat yrtit”. Schalin jakoi myös yhden keskeisimmistä kristillisen juutalaisvastaisuuden väittämistä korostamalla, että juutalaisuuden ”perustus on Kristus-viha”.<sup>71</sup>

Ensimmäinen maailmansota ja sen lopussa levinneet juutalaisvastaiset salaliittoteoriat heijastuivat myös Schalinin ajatteluun. Kun kahdessa ensimmäisessä kirjassaan Schalin esitti juutalaisten kielteisiä piirteitä melko yleisellä tasolla ja kytki ne uskontoon, omaksui hän sodan aikana myös uusimpia maallisia antisemitistisiä syytöksiä. Schalin esitelmöi SLS:n vuosijuhlissa vuonna 1919 juutalaislähetyksen tilasta. Esitelmä julkaistiin myös Suomen lähetyssanomien -lehdessä. Schalin kertoi, kuinka juutalaiset olivat kärsineet sodan vuoksi ja kuinka tuhansia juutalaisia oli karkotettu kodeistaan ja jopa surmattu Itä-Euroopan pogromeissa. Syyllisinä näihin kärsimyksiin Schalin ei kuitenkaan pitänyt ihmisiä, jotka olivat hyökänneet juutalaisten kimppuun. Syyllisiä olivat ne juutalaiset, jotka olivat hyötynneet taloudellisesti maailmansodasta, sillä vainoja ja vihaa nostatti Schalinin mukaan ”suuttumus sodanajan koronkiskonnasta”. Hän epäili, että vastaava kohtalo odotti myös venäjänjuutalaisia, jos bolševikkivalta alkaisi horjua. Neuvosto-Venäjän hajoamista seuraavat vainot kohdistuisivat juutalaisiin siksi, että kaikki ”etevimmät” bolševikit olivat Schalinin mukaan juutalaisia.<sup>72</sup> Schalin viittasi esitelmässään siis kahteen yleiseen antisemitistiseen stereotypiaan. Varhaisemman, juutalaisen koronkiskojakuvaston juuret ulottuvat keskiajalle, mutta niin sanottu judeo-bolševistinen salaliittoteoria syntyi ja levisi vasta maailmansodan viimeisinä vuosina.<sup>73</sup>

71 Schalin 1916, 20–32, 93–94; Ahonen 2017, 340–341.

72 Sls 10/1919, 174–176; Sls 11/1919, 193–194.

73 Judeo-bolševistisen stereotypian leviämisestä Suomeen ks. Ahonen 2024.

Schalin liittyi niiden suomalaisten kirkonmiesten joukkoon, jotka omaksuivat ensimmäisen maailmansodan jälkeen levinneitä antisemiittisiä käsityksiä juutalaisten lisääntyneestä vallasta ja kielteisestä vaikutuksesta maailmassa.<sup>74</sup> He syyttivät juutalaisia sodasta ja sen taustalla harjoitetusta taloudellisesta suhmuroinnista kuin myös bolsevistisesta vallankumouksesta ja sen kielteisistä seurauksista. Samalla kun juutalaiset olivat lupauksen kansa, näytti heidän päälleen langetettu kirous mahdollistavan mitä mielikuvituksellisimpia syytöksiä. Kristittyjen korostama rakkaus valittua kansaa kohtaan ei tehnyt heidän ajattelustaan antisemitismien näkökulmasta muusta juutalaisvastaisuudesta poikkeavaa, sillä uskontoon pohjautuva kielteinen kuva juutalaisista oli joustava ja mahdollisti myös maallisten antisemitististen stereotyyppien käytön uskonnollisessa kontekstissa.

## Johtopäätökset

Suomalaisessa juutalaislähetyksessä oli 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä murroskausi. Ensin juutalaislähetysten katse kääntyi lähetysjohtaja Jooseppi Mustakallion johdolla Suomesta ulkomaille. Suomen lähetysseura (SLS) palkkasi diakonissa Ester Juveliuksen ja pastori Arnold Schalinin käynnistämään juutalaislähetystä. Leipzigin, Institutum Judaicumissa opiskellut Schalin kiersi Itä-Eurooppaa keväällä 1912 etsimässä sopivaa paikkakuntaa toiminnalle. Lopulta toiminta käynnistyi Itävalta-Unkarin Czernowitzissa saman vuoden syksyllä, pitkälle Schalinin mieltymysten sekä sattuman sanelemana. Samoihin aikoihin suomenjuutalaisten keskuudessa harjoitettu käännöstyö tuli eräänlaisen tiensä päähän, kun viimeinen kristittyjen ylläpitämä ja Suomen lähetysseuran tukema juutalaislapsille suunnattu koulu sulki ovensa Helsingissä.

Maailmansota keskeytti Schalinin ja Juveliuksen aloittaman lähetystyön lähes alkuunsa, ja kun toiminnan uudelleenkäynnistäminen osoittautui haastavaksi, ryhtyi SLS:n johto suunnittelemaan juutalaislähetystyötä Palestiinassa. Juvelius ja Schalin jatkoivat yhteistyötä ulkomaalaisten lähetysjärjestöjen kanssa. Schalin auttoi Ruotsin Israelin lähetysten (Svenska Israelsmission) Wienin lähetysaseman avaamisessa. Hänelle tarjottiin myös mahdollisuutta jatkaa siellä juutalaislähettinä, mutta Schalin palasi kirkkoherraksi Suomeen. Murroskauden voi katsoa ulottuvan 1920-luvun lopulle, kun Euroopassa

74 Ks. Ahonen 2017, 322–329. Schalin julkaisi sodan aikaiset ja jälkeiset kirjoituksensa vuonna 1925 kirjana Kristus ja Antikristus, jossa hänen antisemitisminsä oli entistä kärkevämpää. Schalin 1925. Lisää Schalinin antisemitismistä ks. Ahonen 2017, 300–312.

työskennellyt Juvelius päätti muuttaa Palestiinaan. Tuolloin sekä SLS:n kotimainen että SLS:n lähettien Euroopassa hajaannuksessa asuvien juutalaisten parissa tekemä työ tuli tiensä päähän.

Aatteellisesti suomalaisen juutalaislähetyksen taustalla vaikutti ristiriitainen ja kahtiajakautunut, uskonnosta nouseva kuva juutalaisista. Lähetysaktiivit pitivät juutalaisia valittuna kansana, jota piti kaikesta huolimatta rakastaa. Lopulta nämä kääntyisivät kristinuskoon ja koituisivat siunaukseksi koko ihmis\_kunnalle. Juutalaisten vaikutus vallitsevassa maailmassa oli lähetysaktiivien mukaan kuitenkin pääosin kielteinen. He olivat luopuneet isiensä uskosta, vihasivat Kristusta ja heidän toimintansa koettiin yleisesti kirouksena. Jooseppi Mustakallio ja Arnold Schalin näkivät tämän kirouksen jäljet selkeästi omassa ajassaan. Usein nämä jäljet muistuttivat antisemitistisiä stereotypioita. Schalinin osalta voi pohtia myös hänen laajempaa vaikutustaan. Schalinin läheisten ruotsinsuhteiden vuoksi voi pitää todennäköisenä, että hänen antisemiittiset näkemyksensä levisivät jossain määrin myös länsinaapurin lähetyspiireihin. Ester Juvelius oli lausunnoissaan varovaisempi. On vaikea arvioida, johtuiko tämä hänen erilaisesta tavastaan ajatella vai oliko esimerkiksi sata vuotta sitten naisten roolina vaieta tämäntyyppisissä suurissa uskonnollisissa kysymyksissä.

Kokonaisuudessaan Suomen lähetysseuran 1900-luvun alussa käynnistämä lähetystyö hajaannuksessa elävien Itä-Euroopan juutalaisten parissa epäonnistui. Maailmantilanne oli vaikea, mutta siltikin tulokset jäivät odotuksiin nähden mitättömiksi. Samalla lähetit tekivät huomattavia henkilökohtaisia uhrauksia päästäkseen työskentelemään juutalaisten parissa, joista jo valmiiksi tiedettiin, etteivät nämä olleet juurikaan kiinnostuneita läheteistä, saati heidän sanomastaan, ja joita lähetit itse pitivät Jumalan kiroamina.

## Lähteet

### Painamattomat lähteet

|                                                    |     |
|----------------------------------------------------|-----|
| Kansallisarkisto                                   | KA  |
| Suomen lähetysseuran arkisto                       | SLA |
| Pöytäkirjat                                        | C   |
| Toisteet                                           | D   |
| Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat             | H   |
| Svenska Israelsmissions arkiv                      | SIM |
| Protokoll Styrelsen, Original (1877–1974)          | A2A |
| Åbo akademis arkiv, Turku                          | ÅAA |
| Arnold Schalins samling                            | AS  |
| Kopiebok angående mission. AS' pastoralavhandling. | 17  |

### Painetut lähteet

#### *Schalin, Arnold*

|      |                                                                                     |
|------|-------------------------------------------------------------------------------------|
| 1912 | Juutalaislähetystyöstä. Helsinki: Suomen Lähetysseura.                              |
| 1916 | "Siionin tähden": juutalaiskysymys Raamatun valossa. Helsinki: Suomen Lähetysseura. |
| 1925 | Kristus ja antikristus. Helsinki: Suomen Lähetysseura.                              |

#### *Mustakallio, Jooseppi*

|      |                                                      |
|------|------------------------------------------------------|
| 1904 | Israelin tulevaisuus. Helsinki: Suomen Lähetysseura. |
|------|------------------------------------------------------|

### Sanoma- ja aikakauslehdet

|     |                              |                  |
|-----|------------------------------|------------------|
|     | Betania                      | 1919             |
|     | Kirkollisia sanomia          | 1894             |
| Sls | Suomen lähetysseuran sanomia | 1912, 1914, 1919 |

### Kirjallisuus

#### *Ahonen, Paavo*

|      |                                                                                                                                                                                         |
|------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2017 | Antisemitismi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1917–1933. Diss. Helsinki. SKHST 233. Helsinki: SKHS.                                                                            |
| 2024 | The first steps in a Judaeo-Bolshevik conspiracy: A new antisemitic stereotype in the Finnish Press after the October Revolution. Nordisk Judaistik/Scandinavian Jewish Studies 1/2024. |
| 2025 | Modern Antisemitism, Nationalism, and the Estate of Clergy in Nineteenth-Century Finland. – Journal of Church and State 2/2025.                                                         |



*Antikainen, Timo*

2003 Ester Juvelius juutalaislähettinä 1906–1939. Yleisen kirkkohistorian pro gradu -työ. Helsinki.

*Bernstein, Aaron*

1909 Some Jewish Witnesses for Christ. London, N.E.: Operative Jewish Converts' Institution.

*Bosch, David J.*

1991 Transforming mission: paradigm shifts in theology of mission. Maryknoll, N.Y.: Orbis Books.

*Davies, William David & Allison, Dale C.*

1992 Matt. 28:16–20: Texts behind the Text. – Revue d'Histoire et de Philosophie religieuses Vol. 72, 1/1992, 89–98.

*Edvardsson, Lars*

1976 Kyrka och judendom: Svensk judemission med särskild hänsyn till svenska israelsmissionens verksamhet 1875–1975. Diss. Lund. Lund: LiberLäromedel / Gleerup.

*Hahr Kamienski, Helena*

2018 Kristen lärare i rabbinsk tradition: Om Henrik Steen och Svenska Israelmisionen, Uppsala Studies in Church History 9. Uppsala: Uppsala universitet.

*Hanski, Jari*

2006 Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918–1944. Diss. Helsinki.

*Hasan-Rokem, Galit & Dundes, Alan*

1986 The Wandering Jew: Essays in the Interpretation of a Christian Legend. Bloomington, IN: Indiana University Press.

*Heininen, Simo*

2024 Afrikan kutsu: ensimmäiset suomalaiset lähetyssaarnaajat. Helsinki: SKHS.

*Ihlen, Chr.*

[1944] Den norske israelsmisjons historie i hundre år 1844–1944. [Oslo]: Landsstyret for den Norske Israelmisjon.

*Jacobsson, Santeri*

1951 Taistelu ihmisoikeuksista: Yhteiskunnallis-historiallinen tutkimus Ruotsin ja Suomen juutalaiskysymyksen vaiheista. Jyväskylä: Gummerus.

*Juntunen, Riika-Leena*

2012 Fuyintang: missionary space and local community in the early twentieth century Hunan. Diss. Oulu. Oulu: Oulun yliopisto.

*Juva, Mikko*

1998 Aika etsiä ja aika löytää: Sukuni vaiheita sadan vuoden ajalta. Helsinki: Otava.

*Kena, Kirsti*

2000 Eevat apostolien askeleissa: Naislähetit Suomen lähetysseuran työssä. Helsinki: Suomen lähetysseura.

*Kessler, Edward*

2010 An introduction to Jewish-Christian relations. Cambridge: Cambridge University Press.

*Lausten, Martin Schwartz*

2007 Folkekirken og Jøderne: Forholdet mellem kristne og jøder i Danmark fra 1849 til begyndelsen af det 20. århundrede. Kirkehistoriske studier, III Række nr. 12. København: Forlaget ANIS.

*Laitila, Teuvo*

2014 Uskonto, isänmaa ja antisemitismi: Kiistely juutalaisista julkisuudessa ennen talvisotaa. Tampere: Arator.

*Myllykoski, Matti & Lundgren, Svante*

2005 Murhatun Jumalan varjo: Antisemitismi kristinuskon historiassa. Helsinki: Yliopistopaino.

*Nicholls, William*

1993 Christian Antisemitism: A History of Hate. Northvale, NJ: Jason Aronson Inc.

*Remes, Viljo*

1976 Lähetyssharrastus Suomessa 1835–1858. Sata vuotta suomalaista lähetystyötä I:1. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

1993 Siemen kasvaa puuksi 1859–1895. Sata vuotta suomalaista lähetystyötä I:2. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

*Rissanen, Hanna*

2011 Suomen Lähetysseuran lähetystyö juutalaisten keskuudessa. Lähetysteologinen aikakauskirja 2011, 172–194.

*Robert, Dana Lee*

2009 Christian mission: how Christianity became a world religion. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

*Saarilahti, Toivo*

1989 Lähetystyön läpimurto: Suomen Lähetysseuran toiminta kotimaassa 1895–1913: Sata vuotta suomalaista lähetystyötä I:3. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

1999 Kriisien kautta kasvuun: Suomen Lähetysseuran toiminta kotimaassa 1914–1938: Sata vuotta suomalaista lähetystyötä I:4. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

*Stewart, Timo R.*

2015 Ja sana tuli valtioksi: suomalaisen kristillisen sionismin aatehistoria. Diss. Helsinki. Helsinki: Helsingin yliopisto.

*Swanström, Andre*

2007 From failed mission to apocalyptic admiration: Perspectives on Finnish Christian Zionism. Kyrkohistoriska arkivet vid Åbo akademi 40. Åbo: Åbo akademi.

*Torvinen, Taimi*

1989 Kadimah: Suomen juutalaisten historia. Helsinki: Otava.

*Vasko, Timo*

2003 Missiologia ja uskonnot. Helsinki: Yliopistopaino.

*Wallendorff, Per*

1958 Suomen lähetysseuran juutalaislähetystyön historia: Sata vuotta suomalaista lähetystyötä 1859–1959 [4]. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

*Westman, Knut R. et al.*

1948 Pohjoismaiden lähettyshistoria. Helsinki: Kuva ja sana.